

Pregledni naučni rad

Primljeno 20. 6. 2018, prihvaćeno za objavljivanje 28. 9. 2018.

Doc. dr. sc. Safet Husejnović

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
safethus@hotmail.com

UTJECAJ KIRA'ETA NA PROPISE O NAMAZU

Sažetak

Kira'eti nisu samo egzotični stilovi glasovnih varijacija i moduliranja, već su sastavni dio kur'anskog jezika, njegove leksičke, morfološke i sintaksičke strukture. Razumijevanje tog aspekta uvjet je za pravilnu interpretaciju velikog dijela kur'anskog teksta. Kur'an je prvi izvor islamskog prava. Iz njegovog teksta derivirane su opće i posebne šerijatske norme. Taj aspekt Kur'ana bio je i ostao predmetom interesiranja brojnih islamskih učenjaka u kontekstu tumačenja normativnih ajeta – ajatul-ahkam.

Ovaj rad tretira šerijatskopravne komentare poznatih islamskih učenjaka vezano za propise o namazu, ali samo s aspekta kira'eta, te kako i koliko su se islamski učenjaci služili kira'etima u ustanovljavanju, izvođenju i prezentaciji šerijatskih normi, polazeći od činjenice da mezhepsko-pravna razilaženja u određenoj mjeri proizilaze iz različitih kira'eta, kao što proizilaze iz različitih morfoloških, gramatičkih i stilističkih analiza.

Ključne riječi: Kur'an, hadis, kira'et, propis, džuma namaz, ikindija namaz, noćni namaz, Mekami-Ibrahim, tavaf.

Uvod

Da bismo mogli pratiti utjecaj kira'eta na izvođenje šerijatskih propisa, s posebnim osvrtom na propise o namazu, potrebno je imati detaljan uvid u prirodu, specifičnost i osnovne karakteristike kira'eta kao objavljenih komponente kur'anskoga govora.

Riječ *kira'et* قِرَاءَةٌ je jednina, plural je *kira'at* قِرَاءَاتٌ, infinitivnog oblika glagola *kare'e* كَرَأَ što znači: *čitati, učiti, recitirati...* (El-Fejruzabadi, 1995: 47)

Istaknuti islamski učenjak iz područja kur'anskih znanosti Ibn-Džezeri, kira'et definira kao nauku o načinu artikuliranja kur'anskih riječi u njihovim različitim formama, shodno predajama poznatih autoriteta iz te oblasti. Drugim riječima, to je nauka koja

se bavi načinima izgovaranja riječi Kur'ana, s obzirom na to da postoji više vidova izgovaranja pojedinih riječi, koje se prenose isključivo od Allahovog Poslanika, s.a.v.s. (Halilović, 2010: III/17)

Kira'eti, kako se vidi iz spomenute definicije, predstavljaju mogućnost primjene različitih fonetskih i leksičkih oblika prilikom učenja Kur'ana. Taj izbor ne implicira jezičko iskustvo ili slobodan izbor učača Kur'ana. Naprotiv, on je određen autentičnom predajom koja seže do Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

Naučna grana čiji je predmet istraživanja fenomen kira'eta, njihov nastanak, razvoj, specifičnosti, karakteristike i druga pitanja koja privlače našu pažnju zove se *'ilmu'l-kira'at* عِلْمُ الْقِرَاءَات. Da bismo fenomen kira'eta mogli ispravno shvatiti, neophodno je staviti ga u kontekst društvenih, ekonomskih, duhovnih, kulturnih, sociolingvističkih, tradicijskih i ostalih uvjeta i okolnosti u kojima je Kur'ani-kerim objavljen. Bez spomenutih činjenica i pokazatelja koji osvjetljavaju prostorno-vremensku dimenziju ovog pitanja, ne može se razumjeti ni povijesni trenutak u kojem je ova oblast utemeljena kao egzaktna znanost, čime je dobila i svoju znanstvenu verifikaciju.

Osim prostorno-vremenskog aspekta, koji se ne smije prenaglašavati, u uvjetima kada se kira'eti pojavljuju kao znanstveni fenomen, oni se ne iscrpljuju u jednom vremenu i na užem prostoru, nego sadrže i izvanvremenski značaj i značenje. Time oni predstavljaju nepresušni i trajni izvor za spoznaju, otkrivanje i razumijevanje mnogih i raznovrsnih aspekata kur'anskog učenja. (Fazlić, 2000: 33)

Džuma namaz

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ۗ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

O vjernici, kad se u petak na namaz pozovete, kupoprodaju ostavite i pođite da namaz obavite; to vam je bolje, neka znate? (El-Džumu'a, 9)

Petak je u arapskom jeziku nazvan *džumu'a*, jer je on deriviran iz izraza *džem'a* (spajanje, sabiranje, sakupljanje). Sljedbenici islama se na taj dan sastaju jednom sedmično u džamijama. To je šesti dan, kada je Allah, dž.š., upotpunio stvaranje svega stvorenog. U njemu je stvoren Adem, a. s., u njemu je uveden u Džennet, u njemu je izveden iz njega i u tom danu će

nastupiti Sudnji dan. U tom danu je jedan sat u kojem će - ako pravovjerni rob tačno u njemu zatraži od Allaha, dž. š., nešto korisno - Allah to i dati, kao što se to jasno i pouzdano navodi u vjerodostojnim hadisima.

Pouzdan je utvrđeno da je narodima prije nas, također, bilo naređeno uvažavanje ovog dana, ali su ga oni zanemarili. Muslim u svom *Sahihu* navodi: „Ušćuvao je Allah, dž. š., petak od naroda koji su bili prije vas. Tako su Jevreji odabrali subotu, kršćani nedjelju, te je Allah, dž. š., doveo nas i ukazao nam da poštujemo petak. Pa je učinio da redosljed bude: petak, subota i nedjelja. Na isti način kako subota i nedjelja prate petak, i oni će na Sudnjem danu dolaziti iza nas. Mi smo posljednji na ovom svijetu, a prvi na Sudnjem danu, i nama će presuditi prije svih ostalih.“ (En-Nevevi, III/138)

Vežano za kur'anski izraz فَاسْعُوا , zabilježene su ove kira'etske varijante:

1. Većina imama je čitala: فَاسْعُوا إِلَيَّ ذِكْرَ اللَّهِ – *Fes'av ila zikrillahi*.

2. Omer b. el-Hattab, Ibn-Mes'ud i Ubejj b. Ka'b su čitali: فَامْضُوا إِلَيَّ ذِكْرَ اللَّهِ – *Femdu ila zikrillahi*. Ovo je šazz – neautentičan kira'et.

Na osnovu prvog kira'eta: *Fes'av ila zikrillahi*, bukvalno značenje ajeta može upućivati da se vjernicima naređuje užurbani hod i trčanje prilikom dolaska na džuma namaz, jer glagol *fes'av* izveden je iz imenice *es-sa'j* u značenju; brzati, juriti i trčati. Međutim, drugim kira'etom: *Femdu ila zikrillahi*, muslimanima se stavlja u obavezu da na džumu namaz idu uobičajenim hodom, bez žurbe. (Ebu-Hajjan, 1403: VI/268)

Kira'et većine imama فَاسْعُوا – *Fes'av* može izazvati dvoumljenje, jer je u koliziji s vjerodostojnom predajom koju prenosi Ebu-Hurejre da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: „Kada čujete ikamet, idite na namaz tiho i dostojanstveno, a ne trčite! Ono što ste stigli klanjajte (s imamom), a potom dopunite ono što vam je prošlo!“ (El-Buhari, 2008: I/455)

Drugim kira'etom je objašnjeno ono što se aludira pod pojmom *es-sa'j*, a to je *es-sa'j el-kalbijj* – *srčana interakcija* u značenju: pridajte mu važnost, budite zaokupljeni njime i brinite se da vam ne prođe. (Ez-Zerkani, 1988: I/141)

Imam Katada o ovom ajetu je rekao: „*Es-sa'j* je da požuriš svojim srcem i djelom, a to je da ideš prema njemu.“ (Et-Taberi, 1992: II/100)

Možemo kazati da se autentičnim kira'etom فَاسْعُوا – *Fes'av* ne aludira na žurbu u kretanju, nego glagol سَعَى uz prijedlog إِلَى ima značenje: ići, poći prema; težiti za. (Muftić, 2004: I/1510)

Imam El-Kurtubi šazz-neautentičan kira'et فَامْتُوا tretira kao *tefsir* – tumačenje, a ne kao dio objavljenog kur'anskog teksta. On smatra da je dozvoljeno koristiti neautentični kira'et u razumijevanju i interpretaciji kur'anskoga teksta. (El-Kurtubi, 1996: XVIII/102)

Dakle, naredbu فَاسْعُوا – *Požurite* ne treba shvatiti kao pretjeranu žurbu prilikom odlaska na džumu namaz, nego se u kur'anskom ajetu aludira na uobičajeno hodanje. Iskreni vjernik u Allaha, dž. š., ide na džumu namaz smireno, skrušeno, uz prisustvo iskrene namjere i srčane interakcije.

Ikindija namaz

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَتُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

Čuvajte namaz, naročito srednji namaz, i pred Allahom ponizno stojte. (El-Bekare, 238)

Allah Uzvišeni naređuje da se čuvaju namazi u njihovom vremenu, da se pridržava utvrđenih propisa i obavljanja na vrijeme. Posebno se naglašava obavljanje *srednjeg* namaza.

Kad je riječ o čitanju kur'anskog ajeta, zabilježene su ove kira'etske verzije:

1. Većina učenjaka u kira'etu je čitala: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ - *Hafizu 'ales-salevati ves-salati'l-vusta*.
2. 'Aiša, r. a., čitala je: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَ صَلَاةَ الْعَصْرِ - *Hafizu 'ales-salevati ves-salati'l-vusta ve salati'l'-asri*. Ovo je neautentičan kira'et.
3. Ubayy b. Ka'b je čitao: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ صَلَاةَ الْعَصْرِ - *Hafizu 'ales-salevati ves-salati'l-vusta salati'l'-asri*. (Es-Sujuti, I/305)

Na osnovu prvog kira'eta zaključujemo da je Uzvišeni Allah naredio izvršavanje dnevnih namaza, a posebno je naglasio *srednji* namaz.

Drugim i trećim kira'etom se precizira i pojašnjava da je *srednji* namaz ikindija namaz. Međutim, ovo su *šazz* - neautentični kira'eti. 'Aiša, r. a., učila je spomenuti ajet na sljedeći način: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَ صَلَاةِ الْعَصْرِ - *Hafizu 'ales-salevati ves-salati'l-vusta ve salati'l-'asri*. Ebu-Junus, oslobođeni rob h. 'Aiše, kaže: „Aiša mi je naredila da joj ispišem Mushaf, a onda mi reče: 'Kada dođeš do ajeta: *Redovno obavljajte namaz, naročito onaj srednji, i pred Allahom ponizno stojte*, obavijesti me!' Kada sam došao do tog ajeta, obavijestio sam je, a ona mi je izdiktirala: *Redovno obavljajte namaz, naročito onaj srednji, ikindiju namaz, i pred Allahom ponizno stojte*. Nakon toga je rekla: 'Čula sam ga od Božijeg Poslanika, s.a.v.s.'“

Ova predaja h. 'Aiše, r. a., u koliziji je sa predajom Ibn-Džerira od 'Urve, koji je rekao: „U 'Aišinom Mushafu je zapisano: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَ هِيَ صَلَاةُ الْعَصْرِ - *Redovno obavljajte namaz, naročito onaj srednji, a to je ikindija namaz*.“ (Et-Taberi, 1992: V/174)

Na osnovu ove dvije verzije od h. 'Aiše, r. a., možemo zaključiti da prva verzija s veznikom *ve* (*a, i*) ima nedostatak, jer se uz *srednji* namaz spominje i ikindija namaz, pa bi značenje glasilo: *Redovno obavljajte namaz, naročito onaj srednji, i ikindiju namaz*. Međutim, drugom verzijom حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَ هِيَ صَلَاةُ الْعَصْرِ - *A to je ikindija namaz* saznajemo da je *srednji* namaz ikindija namaz.

El-Bera' b. 'Azib kaže: „Objavljeno je:

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَ صَلَاةِ الْعَصْرِ - *Redovno obavljajte namaz, naročito onaj srednji, ikindiju namaz*. Ovako smo čitali u doba Allahovog Poslanika, s.a.v.s., pa je derogirano i objavljeno: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ - *Redovno obavljajte namaz, naročito onaj srednji...*, pa mu je rečeno: 'Ikindija namaz'. Rekao sam ti kako je objavljeno, pa derogirano. Allah najbolje zna.“ (Eš-Ševkani, I/165)

Islamski učenjaci imaju različita mišljenja u pogledu pitanja: Koji je *srednji* namaz? Ibn-Hadžer navodi dvadeset mišljenja u određivanju *srednjeg* namaza, a mi ćemo spomenuti dva.

a) Pod pojmom *srednji* namaz misli se na sabah-namaz. Ovo je stav Omera, Ibn-Omera, Ibn-'Abbasa, Mu'az b. Džebela,

'Ata', Ikrima i Mudžahida. Kao dokaz, navode tumačenje drugog dijela ajeta: *I pred Allahom ponizno stojte. Poniznost se ogleda u dugom stajanju prilikom obavljanja namaza, a sabah-namaz je specifičan po tome. Također, Allah, dž. š., izdvojio je sabah-namaz u odnosu na druge rekvaši: Obavljaj namaz kad Sunce s polovine neba krene, pa do noćne tmine, i namaz u zoru, jer namazu u zoru mnogi prisustvuju. (El-Isra, 78)*

b) *Srednji* namaz je ikindija namaz. Ovo je mišljenje 'Alije b. Ebu-Taliba, Ibn-Mes'uda, Ebu-Ejjuba, Ebu-Hurejre i većine islamskih učenjaka. (El-Begavi, V/289) Ibn-Hubajš veli: „Rekli smo 'Ubejdi: 'Pitaj 'Aliju o *srednjem* namazu, pa je rekao: 'Smatrali smo da je to sabah-namaz, dok nismo čuli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., na Dan Hendeka rekao: „Spriječili su nas da klanjamo *srednji* namaz ikindiju sve dok Sunce nije zašlo – Allah im grobove i kuće (ili utrobe; dvoumi se Jahja) napunio vatrom!““ (El-Buhari, 2008: III/531)

Uzvišeni Allah naređuje muslimanima da čuvaju namaze, obavljaju ih u određeno vrijeme, a posebno *srednji* namaz. Postoje različita mišljenja islamskih učenjaka vezano za dilemu: Koji je to *srednji* namaz? Vjerodostojnim predajama Allahovog Poslanika, s.a.v.s., saznajemo da je to ikindija namaz. Također, predaja h. 'Aiše i kira'et Ubejj b. Ka'ba potvrđuju stav većine islamskih učenjaka da je *srednji* namaz ikindija namaz.

Namaz kod Mekami-Ibrahima

وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَ أَمْنًا وَ اتَّخَذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَ عَهَدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ أَنْ
طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْعَاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ

I učinili smo Hram utočištem i sigurnim mjestom ljudima. Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kog će namaz obavljati! I Ibrahimu i Ismailu smo naredili: Hram moj očistite za one koji ga budu obilazili, koji budu tu boravili i koji budu namaz obavljali. (El-Bekare, 125)

U ovom časnom ajetu Allah, dž. š., ukazuje na *Mekami-Ibrahim* i naređuje da se pored njega klanja: *Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kog će namaz obavljati!* Komentatori Kur'ana razilaze se u pogledu određenja *Mekama*. Ibn-Hatim, s lancem od Ibn-'Abbasa, navodi: „U riječima: *Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kog će namaz obavljati!*, izraz *Mekami-Ibrahim* odnosi se na cio *Harem*.“ Od njega se, također, navodi da je rekao: „*Mekami-Ibrahim*, koji se

spominje ovdje, jeste *Mekami-Ibrahim* u okviru *Džamije*.“ Ima mišljenja da je *Mekami-Ibrahim* cio prostor *hadža*. Tačno je, međutim, da je to kamen iza kojega je Allahov Poslanik, s.a.v.s., klanjao dva rekata *tavafa*. El-Buhari navodi predanje od Vjerovjesnika, s.a.v.s., preko Enesa ibn-Malika, koji kaže: „Omer ibn-Hattab je rekao: 'Predvidio sam tri stvari, u čemu me je podržao moj Gospodar', ili je rekao: 'Podržao me moj Gospodar u tri stvari.' Rekao sam: 'Allahov Poslaniče, kada bi uzeo *Mekami-Ibrahim* za mjesto namaza?!', pa je, nakon toga, objavljen ajet: *Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kog će namaz obavljati!*“ (El-Buhari, 2008: III/493)

Hadis prenosi Muslim od Omera, r. a., koji je rekao: „Predvidio sam tri stvari, u čemu me je podržao moj Gospodar: u pogledu hidžaba (pokrivanja žene), zarobljenika na Bedru i *Mekami-Ibrahima*.“ Ibn-Džurejdž kaže na osnovu lanca prenosilaca od Džabira: „Allahov Poslanik, s.a.v.s., brzo je išao tri obilaska, a četiri polahko, pa kada bi to završio, otišao bi do *Mekami-Ibrahima* i iza njega klanjao dva rekata, a zatim proučio: *Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kog će namaz obavljati!*“

Iz svega gore navedenog vidi se da je *Mekam* kamen na kojem je Ibrahim, a. s., stajao prilikom gradnje Ka'be. Kada bi završio rad na jednom zidu, prenio bi ga na slijedeću stranu, dok nije završio rad na zidanju Ka'be, kao što će biti pokazano u kazivanju o Ibrahimovoj i Ismailovoj gradnji Ka'be. Ovaj *Mekam* bio je ranije povezan sa zidom Ka'be, a danas je, kao što je poznato, na posebnom mjestu, uz ulazna vrata, s desne strane. Odvojio ga je Omer ibn-Hattab, r. a., imam i halifa pravovjernih, kojega smo dužni slijediti, a protiv toga nije bio nijedan od ashaba, r. a.

Kad je riječ o kur'anskom izrazu *وَ اتَّخَذُوا* i evidentirane su slijedeće kira'etske varijante:

1. Nafi'a i Ibn-'Amir su čitali: *وَ اتَّخَذُوا* s *fethom* na konsonantu *ha*, gdje je spomenuti glagol u funkciji subjekta.

2. Ostali su čitali: *وَ اتَّخَذُوا* s *kesrom* na konsonantu *ha*, gdje je glagol *اتَّخَذَ* u imperativnom obliku.

Kira'et Nafi'a i Ibn-'Amira *وَ اتَّخَذُوا* s *fethom* na konsonantu *ha* je baziran na glagolu u prošlom vremenu. Na osnovu toga, saznajemo da su nasljednici Ibrahima, a. s., uzeli prostor iza *Mekami-Ibrahima* za obavljanje namaza. Prvi dio ajeta:

وَ اذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ – *I učinili smo Hram utočištem i sigurnim mjestom ljudima*, vezan je za drugi dio:

وَ اتَّخَذُوا مِنْ مَّقَامِ اِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى – *I uzeli su prostor iza Mekami-Ibrahima za obavljanje namaza*. Tako da se glagol وَ اذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ veže za وَ اتَّخَذُوا مِنْ مَّقَامِ اِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى. Navedeni glagoli su u prošlom vremenu i imaju funkciju predikata. Također, upotreba trećeg glagola u ovom ajetu; وَ اتَّخَذُوا potvrđuje da glagol وَ اتَّخَذُوا treba čitati s *fethom* na konsonantu *ha*. Dakle, prvi kira'et وَ اتَّخَذُوا aludira da su sinovi Ibrahima, a. s., i kasnije generacije uzeli prostor iza *Mekami-Ibrahima* za obavljanje namaza.

Većina imama u kira'etu čitala je وَ اتَّخَذُوا s *kesrom* na konsonantu *ha* i kažu: „Kira'et s *kesrom* na konsonantu *ha* je u imperativnom obliku, a imperativ implicira obavezu.“ Kao potvrdu za ispravnost ovog kira'eta navode da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon što je učinio *tavaf* oko Ka'be, proučio ovaj ajet i klanjao dva rekata iza *Mekami-Ibrahima* postupajući po naredbi Uzvišenog Allaha: *I uzeli su prostor iza Mekami za obavljanje namaza*. Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: „Uzmite od mene propise hadža.“ Dakle, naredba u spomenutom kur'anskom izrazu وَ اتَّخَذُوا implicira obavezu izvršenja. (Es-Sabri, 192)

Navedena dva kira'eta uzrokovala su razilaženje među islamskim pravnicima. Ovdje ne želimo detaljno elaborirati njihove stavove, nego fragmentarno ukazati na glavni razlog njihovog drugačijeg razumijevanja spomenutog pitanja.

Oni koji smatraju da je obavljanje dva rekata iza *Mekami-Ibrahima* sunnet, pozivaju se na kira'et Nafi'e i Ibn-'Amira, gdje se glagol وَ اتَّخَذُوا čita u prošlom vremenu i ima funkciju predikata. Ovo je stav malikija, hanbelija i jednog dijela učenjaka Šafijskog mezheba. (Ibn-Kuddame, 1968: III/384)

Pravnici Hanefijskog i jedan dio pravnika Šafijskog mezheba smatraju da je klanjanje dva rekata iza *Mekami-Ibrahima vadžib*. Svoj stav baziraju na kira'etu većine islamskih učenjaka, gdje se glagol وَ اتَّخَذُوا nalazi u imperativnom obliku, a imperativ podrazumijeva naredbu. (Eš-Ševkani, II/456)

Smatramo da je preferirajuće mišljenje stav većine islamskih pravnika koji tvrde da je obavljanje namaza iza *Mekami-Ibrahima sunnet*, a ne *vadžib*. Pravnici Malikijskog mezheba nastoje

saobraziti ove kira'ete, tako da je klanjanje iza *Mekami-Ibrahima vadžib* ukoliko je obavljen *tavaf-vadžib*, a ako je riječ o *mendub*-poželjnom *tavafu*, onda je obavljanje namaza iza *Mekami-Ibrahima mendub*.

Također, možemo kompilirati jedan kira'et s drugim, na taj način što kira'et s *kesrom* na konsonantu *ha* u imperativnom obliku ne implicira obavezu, nego radnju koju je poželjno učiniti. (Es-Sabri, 195)

Noćni namaz

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَآءِفَةٌ مِّنَ اللَّيْلِ مَعَكَ ۚ وَاللَّهُ يُعَدُّ اللَّيْلَ
وَالنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَنْ لَّنْ نَحْضُوهُ فَنَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ

Gospodar tvoj sigurno zna da ti u namazu provodiš manje od dvije trećine noći, polovinu njezinu ili trećinu njezinu, a i neki od njih koji su uz tebe. Allah određuje dužinu noći i dana, On zna da vi to ne umijete izračunati pa vam prašta, a vi iz Kur'ana učite ono što je lahko. (El-Muzzemil, 20)

Vezano za kur'anski izraz *نصفه وثلثه* evidentirane su ove varijante:

1. Nafi'a, Ibn-'Amir i Abu-'Amr su čitali: *نصفه وثلثه* s *kesrom* na konsonantima *fa* i *la* zbog toga što je prijedlog *من* izostavljen: *من نصفه* , tj. „Ti u namazu provodiš manje od njene polovine i od njene trećine“. Značenje ajeta bi se moglo protumačiti na slijedeći način: „Gospodar tvoj sigurno zna da ti u namazu ponekad provodiš manje od trećine noći, ponekad manje od polovine“. Na ovaj način se ne precizira period pola i trećina noći, na što ukazuje nastavak ajeta: *Allah određuje dužinu noći i dana, On zna da vi to ne umijete izračunati*. Kao da je rečeno: „Ja znam da ćeš provesti dio noći u namazu, a ti nisi u mogućnosti tačno precizirati dijelove noći“. Ebu-Ubejda veli: „Odabir genitiva u kur'anskom izrazu *نصفه وثلثه* je ispravniji, jer Uzvišeni Allah kaže: *On zna da vi to ne umijete izračunati*, pa kako je moguće tačno odrediti polovinu ili trećinu noći.“

2. Drugi su čitali: *نصفه وثلثه* u akuzativu zbog glagola *tekumu*: *Provodiš polovinu njezinu ili trećinu njezinu*.

Većina učenjaka smatra da je ispravnije čitati u akuzativu jer Uzvišeni Allah Poslaniku, s.a.v.s., veli: *Probdij noć, osim malog dijela*, tj. *probdij noć* u namazu, a manji dio spavaj, *polovinu njezinu ili malo manje od nje*. Izraz *kalilen* znači *trećinu*. Međutim,

ako se pročita u genitivu, onda implicira manje od trećine, a to je suprotno Allahovoj naredbi: *Probdij noć, osim malog dijela; polovinu njezinu ili malo manje od nje.*

Vezano za riječi Uzvišenog: *On zna da vi to ne umijete izračunati*, tj. nećete biti u mogućnosti to uraditi kao što je Poslanik, s.a.v.s., rekao: „Budite ustrajni, ali nećete uspjeti“, tj. nećete moći. Allah najbolje zna. (Ibn-Zendžele, 1997: 731)

Muhammed, s.a.v.s., i ashabi, r. a., provodili su u noćnom namazu različite dijelove noći. Nekada su provodili pola, a nekada trećinu noći. Ponekad je to bilo manje od njene polovine, a ponekad manje od njene trećine.

Kira'et Nafi'a, Ibn-'Amira i Ebu-'Amra aludira da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., u noćnom namazu provodio manje od polovine ili manje od trećine noći. Međutim, kira'et većine imama upućuje da je Poslanik, s.a.v.s., provodio u noćnom namazu pola ili trećinu noći.

Ovdje se može postaviti pitanje: Da li je noćni namaz naređen Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., i ostalim muslimanima, ili nije? Eminentni učenjak El-Gazali preferira stav da je noćni namaz naređen Poslaniku, s.a.v.s., aludirajući na hadis: „Tri stvari su obavezne za mene, a mom ummetu dobrovoljne: noćni namaz, vitr-namaz i misvak.“ Međutim, navedena predaja nije vjerodostojna i ne može se uzeti kao relevantan dokaz. (El-Kurtubi, 1996: X/308)

Imam El-Alusi smatra da je noćni namaz naređen Božijem Poslaniku, s.a.v.s., i ostalim muslimanima, ali kasnije je derogiran propis o obaveznosti noćnog namaza muslimanima, a naredba je ostala važeća za Allahovog Poslanika, s.a.v.s. (El-Alusi, 1994: I/38)

Imam El-Kurtubi je mišljenja da noćni namaz spada u kategoriju dobrovoljnosti kako za Poslanika, s.a.v.s., tako i za ostale muslimane. (El-Kurtubi, 1996: X/308)

Zaključak

Izučavanje i tumačenje Kur'ana počelo je njegovim objavljivanjem, sa primarnim ciljem razumijevanja značenja, smisla i poruke kur'anskog teksta, odnosno dosezanja intelektualnim i duhovnim naporima do skrivenih riznica njegovih mudrosti. Na razini islamskog prava tefsir i kira'eti su odigrali odlučujuću ulogu u teorijskoj konkretizaciji šerijatskih normi sadržanih u tekstu Kur'ana, kao i u uspostavljanju metodološko-

pravnih principa pomoću kojih se vršila njihova derivacija. Kira'eti nisu samo krute, šablonizirane forme čitanja i pisanja kur'anskog teksta. Naprotiv, kira'eti igraju važnu ulogu u proučavanju semantike Kur'ana, njegovih riječi i izraza. Stoga, znameniti komentatori Kur'ana, poput Et-Taberija i El-Kurtubija, koristili su kira'ete kao nezaobilaznu argumentaciju u tumačenju Kur'ana, kako s jezičkog tako i sa šerijatskopravnog aspekta.

Pošto na našim prostorima već postoje djela koja s tedžvidskog, ortografskog i tefsirskog aspekta tretiraju kira'ete, dok je fikhski aspekt bio prilično zapostavljen, smatramo da će ovaj istraživački rad, jednim dijelom, popuniti tu prazninu i ponuditi našem čitateljstvu korisna saznanja o utjecaju kir'aeta na propise o namazu.

Literatura

- Ebu Hajjan, M. J. (1403.h). *El-Bahru'l-muhit*. Bejrut: Daru'l-fikr.
- El-Alusi, A. Š. (1994). *Ruhu'l-me'ani*. Bejrut: Daru'l-kutubu'l-ilmijje.
- El-Begavi, H. M. (bez god. izdanja). *Tefsir Bejdavi*. Daru't-tajjib.
- El-Buhari, M. I. (2008). *Buharijina zbirka hadisa-Sahihu'l-Buhari* (prijevod Hasan Škapur i grupa autora) Sarajevo: Visoki Saudijski komitet.
- El-Fejruzabadi, M. (1995). *El-Kamusu'l-muhit*. Bejrut: Daru'l-fikr.
- El-Kurtubi, M. A. (1996). *El-Džami'a li ahkami'l-Qur'an*. Kairo: Daru'l-hadis.
- En-Nevevi, M. (bez god. izdanja). *Sahih Muslim s komentarom En-Nevevija*. Daru'l-fejha.
- Es-Sabri, A. (bez god. izdanja) *Eseru'l-kira'at fi'l-fikhi'l-islami*. Rijad: Advaus-selef.
- Es-Sujuti, DŽ. A. (bez god. izdanja) *Ed-Duru'l-mensur fit-tefsi'l-mensur*. Bejrut: Daru'l-ma'rife.
- Et-Taberi, M.DŽ. (1992). *Džami'u'l-bejan fi ulumi'l-Qur'an*. Bejrut: Daru'l-kutubu'l-ilmijje.
- Eš-Ševkani, M. A. (bez god. izdanja) *Fethu'l-kadir*. Bejrut: Daru'l-ma'rife.
- Ez-Zerkani, M. A. (1998). *Menahulu'l-irfan fi ulu'l-Qur'an*. Bejrut: Daru'l-kutubu'l-ilmijje.
- Fazlić, F. (2000) *Tedžvid: Komparacija između Hafsovog i Werševog kira'eta*. Sarajevo: El-Kalem.
- Halilović, S. (2010). *Kira'eti i njihov značaj u tefsirskoj nauci*. Bihać: Zbornik radova IPF-a u Bihaću.
- Ibn Kuddame, A. M. (1968) *El-Mugni*, Kairo: Mektebetu'l-Qahire.

- Ibn Zendžele, A. M. (1997) *Hudždžetu'l-kira'at*. Bejrut: Mues-sesetur-
risale.
- Korkut, B. (1978). *Prevod Kur'ana*. Sarajevo: Starješinstvo IZ-e za
Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju.
- Muftić, T. (2004). *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: El-Kalem.

THE IMPACT OF QIRA'ATS ON PRAYER REGULATIONS

Safet Husejnović, PhD

Abstract

Qira'ats present a very significant study of the Qur'an in terms of understanding and interpreting the Qur'anic text. They are not only exotic styles of voice variations and modulation, but an integral part of the language of the Qur'an, its lexical, morphological and syntactic structure. Understanding that aspect is a prerequisite for a correct interpretation of the greatest part of the Qur'anic text. The Qur'an is the first source of Islamic law. Based on its text, general and specific Sharia norms were derived. This aspect of the Qur'an has always been a subject of interest for numerous Islamic scholars in the context of the interpretation of normative ayats – ayat al-ahkam.

The Exalted Allah orders Muslims to keep their prayers, perform them at a certain time, and in particular, the middle prayer. There are different opinions of Islamic scholars regarding the dilemma: which is the middle prayer? Following the Hadith of the Prophet of Allah, s .a.w.s., we find out it is the Asr prayer. Furthermore, the hazrat Aisha 's narration and the Qira'at Ubejj ibn Ka'ba confirmed the attitude of the majority of Islamic scholars that the middle prayer is the Asr prayer.

This paper presents the Sharia-legal comments of well-known Islamic scholars about prayer regulations, but only from the aspect of Qira'ats. In addition, the paper shows how and to what extent Islamic scholars relied on Qira'ats while establishing, deriving and presenting Sharia norms, starting from the fact that Mezhep- legal dispute, to a certain extent, arouse from different Qira'ats, as well as from different morphological, grammatical and stylistic analyses.

Keywords: the Qur'an, Muhammad s.a.w.s., Qira'at, regulation, Salat al-Jumu'ah, Asr prayer, night prayer, Mekami-Ibrahim, tawaf

د. صفت حسينوفيتش - كلية التربية الإسلامية - جامعة زينتسا

تأثير القراءات القرآنية في استنباط الأحكام الفقهية في الصلاة

ملخص

علم القراءات هو العلم المهم عن القرآن الكريم لفهم النص القرآني وتفسيره. فالقراءات ليست الأنماط الخاصة لإظهار الصوت والاختلافات في النغمات الجذابة، ولكنها جزء لا يتجزأ من اللغة القرآنية والنظم القرآني المكوّن من التراكيب اللفظية والصرفية والنحوية. والفهم لهذا البعد شرط أساسي للتأويل الصحيح لجزء كبير من النص القرآني. القرآن هو المصدر الأول للشريعة الإسلامية، ويستمدّ من نصوصه أحكام الشريعة العامة والخاصة. وكان هذا الجانب من القرآن الكريم ولا يزال موضع اهتمام العديد من علماء الدين الإسلامي في سياق تفسير آيات الأحكام.

أمر الله سبحانه وتعالى المسلمين أن يحافظوا على الصلاة وأن يؤدوها في وقت محدد، ولا سيّما الصلاة الوسطى. هناك وجهات نظر مختلفة للعلماء المسلمين حول المسألة: ما هي الصلاة الوسطى؟ ومن خلال أحاديث الرسول (صلى الله عليه وسلم) الصحيحة نكشف بأن هذه الصلاة هي صلاة العصر. وكذلك من خلال الرواية الصحيحة عن عائشة (رضي الله عنها) وقراءة أبي بن كعب يؤيد رأي معظم العلماء المسلمين بأنها هي الصلاة الوسطى. ويتناول هذا البحث الآراء الفقهية للعلماء المسلمين المشهورين في أحكام الصلاة من منظور القراءات القرآنية، وإلى أي حدّ اعتمد العلماء المسلمون القراءات في استنباط الأحكام الشرعية، بدءاً من حقيقة أن الخلافات المذهبية هي مستمدة من قراءات مختلفة، مثلما تستمدّ من التحليلات الصرفية والنحوية والأسلوبية المختلفة.

الكلمات الأساسية: القرآن الكريم، محمد (صلى الله عليه وسلم)، قراءة، حكم، وصلاة الجمعة، صلاة العصر، صلاة الليل، مقام إبراهيم، الطواف